

ЦЕНТР ДЕМОКРАТІЇ ТА
ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Міфи про Telegram, у які ми віримо

Матеріал підготовлено
в межах проєкту ЦЕДЕМ
«TelegramDetox»

Зміст

Про проєкт «TelegramDetox»	3
Міфи про Telegram, у які ми віримо	4
Міф № 1. Telegram не пов'язаний з Росією	5
Насправді...	5
Які негативні наслідки віри в цей міф?	6
Поради ЦЕДЕМ	6
Міф № 2. Персональні дані користувачів Telegram захищені, і ніхто не має до них доступу	7
Насправді...	7
Які негативні наслідки віри в цей міф?	9
Поради ЦЕДЕМ	10
Міф № 3. Telegram — найзручніший месенджер для спілкування, тож можна пожертвувати безпекою	11
Насправді...	11
Які негативні наслідки віри в цей міф?	12
Поради ЦЕДЕМ	13
Міф № 4. Telegram-каналам, які повідомляють про вильоти ракет, можна беззаперечно довіряти	13
Насправді...	13
Які негативні наслідки віри в цей міф?	14
Поради ЦЕДЕМ (якщо ви все ж вирішили продовжити користуватися платформою)	14
Міф № 5. У Telegram немає дезінформації і фейків	15
Насправді...	15
Які негативні наслідки віри в цей міф?	16
Поради ЦЕДЕМ	16
Міф № 6. Telegram має ефективні правила модерування контенту	17
Насправді...	18
Які негативні наслідки віри в цей міф?	18
Поради ЦЕДЕМ	20
Міф № 7. Telegram неможливо заблокувати	20
Насправді...	20
Які негативні наслідки віри в цей міф?	21
Поради ЦЕДЕМ (якщо ви все ж вирішили видалити акаунт у Telegram)	22
Міф № 8. Telegram — безпечний майданчик для поширення авторського контенту	22
Насправді...	22
Які негативні наслідки віри в цей міф?	23
Поради ЦЕДЕМ	24
ВИСНОВОК	24
Додаткові матеріали на тему безпеки Telegram	26

Про проєкт «TelegramDetox»

У 2023 році команда напряму «Незалежні медіа» Центру демократії та верховенства права запустила проєкт «TelegramDetox», мета якого — захистити українців від потенційних небезпек, які можуть виникнути під час використання Telegram. Незалежно від того, чи ви фанат Telegram, чи вважаєте його не найкращим вибором, навколо цієї платформи точиться багато розмов і дискусій. Люди сперечаються про безпеку, зв'язки з Росією, а також те, чи існують кращі альтернативи і чи варто взагалі заблокувати Telegram в Україні.

Наш проєкт покликаний допомогти українцям розібратися в цих питаннях і зробити обізнаний вибір щодо використання платформи. Ми хочемо, щоб кожен і кожна могли спілкуватися та отримувати інформацію в безпечному й зручному просторі, не хвилюючись про потенційні загрози.

Наша команда не агітує за видалення Telegram чи повну відмову від нього. Натомість ми прагнемо надати корисну інформацію та поради про те, як безпечно користуватися цією платформою, якщо ви ще не готові від неї відмовитися. Для тих, хто вирішив, що пора попрощатися з Telegram, ми розповімо, як можна поступово вийти з платформи та видалити свій акаунт, подбавши про збереження та безпеку ваших даних, а також доступ до важливої інформації, особливо в умовах війни.

Контактна інформація:

Олександр Монастирський, менеджер проєктів з медіаграмотності та протидії дезінформації напряму «Незалежні медіа»: o.monastyrskyi@cedem.org.ua

Сайт ЦЕДЕМ: <https://cedem.org.ua/>

Facebook ЦЕДЕМ: <https://www.facebook.com/CEDEMUA>

Instagram ЦЕДЕМ: <https://www.instagram.com/cedem.org.ua/>

Написати ЦЕДЕМ: info@cedem.org.ua

Міфи про Telegram, у які ми віримо

Після початку повномасштабної війни Росії проти України кількість користувачів Telegram значно [збільшилася](#). Перші дні російського вторгнення в онлайн-режимі, швидка і зручна комунікація з близькими в чатах «Родина» та «Друзі», звичка перевіряти канали й моніторити вильоти ракет зробили Telegram невіддільною частиною життя. Позбутися звички, яка сформувалася в стресових умовах за майже два роки повномасштабної війни, дуже важко.

Чи потрібно позбутися цієї звички і чи вона шкідлива?

Telegram — це певною мірою феномен. Запланований розробниками як месенджер, він отримав [значну популярність](#) серед користувачів і продовжує набирати популярності на Заході як повноцінна платформа для споживання медіаконтенту, про що свідчить створення каналів таких медіа, як [«The New York Times»](#), [«Bloomberg»](#), [«France 24 English»](#), [«Politico»](#), [«The Business Times»](#).

Це «гібридна соцмережа», яка одночасно працює як сервіс для спілкування, інформаційна платформа та майданчик для надання послуг. [Майже 81 % українців](#) використовують Telegram для читання новин, що робить його одним з найбільших гравців на ринку. Частка користувачів, що використовують додаток для читання новин з Telegram-каналів, у 2023 році [зросла](#) на 12 % порівняно з 2022 роком. Понад те, **понад 76 % користувачів довіряють новинам, отриманим з Telegram**. Таке масове використання та довіра до Telegram сформували навколо платформи міфи. Віра в них шкодить перемозі над російськими загарбниками, сприяє розповсюдженню ваших особистих даних і робить дезінформацію потужним джерелом впливу на настрої українців.

У цьому матеріалі Центр демократії та верховенства права розповість про найпопулярніші міфи довкола Telegram і спростує їх.

Матеріал підготували:

Олександр Монастирський, менеджер проєктів з медіаграмотності та протидії дезінформації напряму «Незалежні медіа» ЦЕДЕМ

Олена Спесивцева, юристка з авторського права та медійного права напряму «Незалежні медіа» ЦЕДЕМ

Сергій Сирбу, аналітик напряму «Незалежні медіа» ЦЕДЕМ

Міф № 1. Telegram не пов'язаний з Росією

Російське походження засновників Telegram ні для кого не секрет. Заснований у 2013 році братами Дуровими, месенджер Telegram став успішною альтернативою WhatsApp. У 2014 році Павла Дурова звільнили з посади гендиректора російської соціальної мережі «ВКонтакте», він продав свою частку акцій і поїхав з Росії, [заявивши](#), що в країні неможливо займатися інтернет-бізнесом. За словами Дурова, ФСБ Росії зверталася до нього з проханням надати приватні дані організаторів ВК-груп Євромайдану.

«Нашою відповіддю була і залишається категорична відмова — юрисдикція Росії не розповсюджується на українських користувачів “ВКонтакте”. Надання особистих даних українців російській владі було б не лише порушенням закону, але й зрадою всіх тих мільйонів жителів України, які нам довірилися», — [написав Дуров](#).

Така позиція щодо українських користувачів, здавалося б, мала викликати довіру до Дурова та його нового дітища — Telegram. Після його від'їзду з Росії навколо Telegram ширилися такі тези: з російськими спецслужбами не співпрацює, головний офіс і сервери розташовані в Дубаї, фінансується шляхом випуску облігацій, а в Росії навіть були спроби блокувати діяльність Telegram.

Насправді...

Розслідування [українських](#) та [іноземних журналістів](#) доводять, що Telegram усе ж має тісні зв'язки з Росією, а фінансування месенджера російськими олігархами, співпраця з російськими спецслужбами, розташування серверів і наявність працівників у Росії — уже не здогадки. Офіційно компанія та її головний офіс зареєстровані в Дубаї. Але фактично жодного фізичного офісу там немає.

У [2018](#) році відбулася спроба [«заблокувати»](#) Telegram у Росії. ФСБ хотіла отримати від Telegram ключі для розшифрування листування користувачів. Павло Дуров відмовив, і після цього почалася судова тяганина. 16 жовтня 2018 року суд оштрафував Telegram на 800 тисяч рублів за відмову співпрацювати із ФСБ, почалися спроби блокувати Telegram. 28 червня власник Telegram Павло Дуров погодився надати Роскомнагляду дані, необхідні для реєстрації месенджера. У відомстві погодились зареєструвати компанію.

У своєму [розслідуванні](#) «Співпраця з ФСБ та сервери на Росії. Що не так із Telegram?» Назар Токар зазначив, що заступник голови Мінкомзв'язку РФ Олексій

Волін заявив: «Роскомнагляд і прокуратура вирішили припинити блокування Telegram в Росії, оскільки воно технічно неможливе, а сама команда месенджера вже **співпрацює з владою**». Окрім того, Волін пояснював розблокування потребою поширювати інформацію про ковід. Таким чином, влада офіційно визнала, що, незважаючи на гучні заяви, принаймні з літа 2018 року Telegram уже видавав російським спецслужбам дані підозрюваних.

Улітку 2020 року до Держдуми РФ було внесено [законопроект](#) про заборону блокування Telegram, адже він є засобом отримання оперативної інформації для великої кількості росіян. Роскомнагляд оголосив, що [зніме](#) обмеження на доступ до Telegram завдяки досягнутим з Генпрокуратурою РФ домовленостям. Опісля з'явився і коментар Путіна про те, що з Telegram домовилися.

У [пресрелізі](#) «Про месенджер Телеграм» на сайті Роскомнагляду від 18 червня 2020 року федеральна служба стверджує, що «позитивно оцінює висловлену засновником Telegram готовність протидіяти тероризму та екстремізму».

Відносно нещодавній приклад, який свідчить про плідну співпрацю російського силового апарату та Telegram: двоє російських активістів, Анна Курбатова та Іван Асташин, [поділилися](#) з WIRED інформацією про сторонній доступ до їхніх «секретних» чатів. За їхніми словами, повідомлення в таких чатах були «прочитані», хоча обидва знали, що отримувачі не були онлайн і відповідно не могли прочитати їх. Чутливості ситуації додає те, що обоє листувалися або писали про російсько-українську війну: Курбатова в коментарі в тому ж матеріалі стверджувала, що серед «секретних» чатів були «переписки з українським журналістом про людей, яких вивозили до Росії через фільтраційні табори з Донеччини та Луганщини», а Асташин, зокрема, є автором [матеріалу](#) про катування українських полонених.

Які негативні наслідки віри в цей міф?

Telegram має зв'язок з російським політичним і силовим апаратом. Це інструмент для стеження та збору даних, що можуть бути використані для кримінального переслідування людей, які «загрожують» кремлівському режиму, поширення дезінформації серед українців та деморалізації населення.

Поради ЦЕДЕМ

- Не використовуйте Telegram для комунікації з військовими та волонтерами. Виберіть більш безпечні й захищені додатки, наприклад WhatsApp або Signal.

- Ознайомтеся з розслідуваннями про небезпеку Telegram: [«Співпраця з ФСБ та сервери на Росії | Що не так із Телеграм»](#) Назара Токаря; [«Що не так із Телеграм»](#) від «Ukrainer» тощо, [зазначеними в списку наприкінці цього матеріалу](#). Отримавши більше інформації про Telegram, принципи його функціонування та політику, ви зможете об'єктивно оцінювати ризики, захистити себе від [кібершахрайств](#) і незаконного використання ваших персональних [даних](#). Сьогодні війна відбувається не лише на фізичній лінії фронту. Щодня фахівці відбивають тисячі [кібератак](#). У січні 2023 року [зафіксовано](#) понад 20 мільйонів кібератак на український держсектор, тож не майте сумніву, що і ви під прицілом тих, хто по іншу сторону Telegram.

Міф № 2. Персональні дані користувачів Telegram захищені, і ніхто не має до них доступу

Telegram — це хмарний месенджер. Ви маєте доступ до ваших Telegram-чатів з усіх ваших пристроїв. І це дуже зручно. Такий доступ можливий завдяки автоматичному збереженню ваших персональних даних на серверах. Тобто ваші **повідомлення, медіафайли та інша інформація, якою ви обмінюєтесь** в чатах, Telegram зберігає у своїх «сховищах» і може використати будь-коли. У цьому немає нічого протизаконного, адже більшість месенджерів так само хмарні. Про сервери Telegram у мережі можна знайти безліч інформації: головний офіс компанії розташований у Дубаї, сервери — по всьому світу, але «тільки не в Росії».

Насправді...

Telegram — це досить закрита соціальна мережа, яка нікому не звітує про свою діяльність і ні від кого не залежить. За даними журналістських [розслідувань](#), сервери Telegram розташовані в Росії, початковий код (source code) Telegram закритий, комунікація з компанією відсутня, за офіційною адресою в Дубаї ніхто не [працює](#). Хоча клієнтська сторона Telegram має відкритий початковий код, що дозволяє стороннім розробникам створювати різноманітні боти та іншу інфраструктуру навколо месенджера, код серверної сторони закритий. «Комунікацію» між клієнтом і сервером забезпечує протокол шифрування MTProto — розробка Миколи Дурова. Власне, закритість цього протоколу і є однією з основних проблем, пов'язаних з Telegram. Ця закритість означає, що спільнота фахівців з кібербезпеки не має можливості верифікувати безпечність цього протоколу.

[Не відомо, що відбувається з вашим персональним листуванням](#), коли воно опиняється на серверах Telegram, хто має доступ до цих серверів, кому передаються ваші персональні дані. Telegram залишається закритим як для користувачів, так і представників органів влади. Відомо чимало випадків, коли Telegram використовували для [відстеження](#) активності та планів українських активістів на окупованих територіях або під час [протестів у Білорусі](#), коли чимало прихильників опозиційних сил були [заарештовані](#) через доступ до їхніх переписок у Telegram.

У відкритих джерелах можна знайти [механізм деанонізації користувачів у додатку](#). Він працює саме завдяки функціоналу, який має сам Telegram. Основна частина роботи механізму можлива завдяки Telegram-ботам, які є у вільному доступі всередині додатка. Спершу через них можна дізнатися цифровий ID будь-якого користувача (боти @CheckID_Albot, @username_to_id_bot). Приблизну дату створення акаунту підкаже бот @creationdatebot. Також існують сервіси, які легко можуть витягнути майже будь-яку інформацію, що стосується профілю користувача, активності, групи. Найбільш популярні «Глаз Бога», «Т-Поиск» та «SmartSearchBot». Сферу зацікавлень користувача та участь у чатах можна перевірити за допомогою @telesint_bot. Пошук профілів користувача в інших соцмережах можна здійснити за допомогою утиліти «Sherlock» або бота @maigret_osint_bot. Тож загроза безпеці персональних даних існує, і механізм зламу профілю користувача в Telegram не надто складний.

Telegram має [Політику конфіденційності](#), у якій прописано, як Telegram використовує та захищає персональні дані користувачів. Компанія послуговується такими принципами:

- не використовувати дані листування для показу реклами;
- зберігати лише ті дані, які потрібні для коректної роботи Telegram як надійної та багатофункціональної служби обміну повідомленнями.

Персональні дані (ім'я, номер телефону, фото, адреса електронної пошти, повідомлення, медіафайли, список контактів, дані про місце розташування) зберігаються на серверах Telegram [«до тих пір, поки це необхідно для виконання зобов'язань Telegram щодо надання Послуг»](#).

Telegram [говорить](#) про те, що при видаленні облікового запису всі повідомлення, медіафайли, контакти та будь-які інші дані користувача в хмарному сховищі Telegram буде видалено. Цю дію потрібно підтвердити через застосунок Telegram. Після цього відновити обліковий запис буде неможливо.

Утім, до видалення облікового запису немає гарантії того, що персональні дані користувачів у безпеці. Адже відсутні будь-які інструменти, якими людина може скористатися, щоб перевірити, які саме дані використовує Telegram, кому він їх може передати. Наприклад, [Facebook](#) показує своїм користувачам перелік додатків і сайтів, які вони додали до свого облікового запису Facebook, увійшовши в них через Facebook або додавши створений у них обліковий запис до Facebook. Тож користувачі можуть переглядати, до якої закритої інформації має доступ кожен додаток, скасовувати доступи та керувати ними.

Поки обліковий запис не видалено, Telegram [зберігає на своїх серверах](#) повідомлення, фотографії, відео та документи з хмарних чатів користувачів. Це дозволяє отримати доступ до своїх даних з будь-якого пристрою в будь-який час. У хмарних чатах користувач може видалити повідомлення для всіх учасників протягом щонайменше 48 годин після відправлення. Якщо пройшло більше ніж 48 годин, повідомлення буде видалене лише з історії повідомлень користувача, але залишиться на сервері як частина історії повідомлень співрозмовника. Щойно співрозмовник також видалить його, воно зникне назавжди, у тому числі і із серверів. Але [публікації](#) з інструкціями про те, як відновити в Telegram стерті повідомлення, ставлять під сумнів тезу про «повне видалення повідомлень із серверів».

WhatsApp, наприклад, має іншу [політику](#): повідомлення користувачів зберігаються лише на їхніх пристроях, а не на серверах WhatsApp. Після того, як повідомлення доставлені, вони видаляються із серверів. WhatsApp також пояснює свої підходи до захисту персональних даних користувачів: як побудовані сервери, якою [інформацією](#) він ділиться з компанією Meta (яка володіє та керує WhatsApp), яким законом регулюється його діяльність.

У Telegram така відкритість відсутня, тому кіберполіція так часто [попереджає](#) про те, що Telegram є платформою для кібершахрайств. Здобувши персональні дані через Telegram, шахраї, наприклад, можуть отримувати виплати за внутрішньо [переміщених осіб](#).

Які негативні наслідки віри в цей міф?

[Збирання персональних даних українців](#), зберігання їх на серверах сприяють поширенню фінансового та банківського фішингу, [викраденню персональних даних користувачів](#) і [даних платіжних карток](#). До прикладу, Суспільне презентувало матеріал, у якому наочно показало, як працює фішинг у Telegram. Суть полягає в надсиланні користувачу посилання на Telegram-канал, де людина може отримати гроші. Переходячи на канал, вона бачить схоже повідомлення вже з посиланням на сайт банку. Переходячи за посиланням на сайт банку, вона потрапляє

на копію банківського додатка (у цьому випадку — Приват24). Її просять ввести дані своєї карти, а пізніше з її рахунку зникають усі кошти.

Telegram може збирати велику кількість даних про кожного користувача, включно з інформацією про його пересування, з ким він і як часто спілкується, хто перебуває поруч, і не відомо, для чого платформа може використовувати та кому передавати їх.

Ба більше, [доступ](#) російських спецслужб до персональних даних українців, навіть до побутової інформації, без перебільшення, може негативно вплинути на хід війни. Здається, ніби одне побутове листування з родиною не може мати глобального наслідку. Проте аналіз декількох мільйонів таких листувань цілком може дати ворогу інформацію щонайменше про настрої населення або місця роботи системи ППО (а це допоможе коригувати траєкторію польотів ракет і безпілотників).

«Цей месенджер став сучасним даркнетом, інструментарієм реалізації кіберзагроз для хакерських груп, пов'язаних зі спецслужбами Росії, і кіберзлочинців з різних країн», — каже заступник секретаря Ради національної безпеки і оборони України Сергій Демедюк [у матеріалі для порталу «DOU»](#).

Демедюк наводить як приклад групу «UAC-0082» («Sandworm»), пов'язану з головним управлінням Генштабу російських збройних сил. Вона використовує Telegram як контрольну-командну інфраструктуру, а також для викрадення даних. Саме ця група відповідальна за наймасштабнішу в історії кібератаку «NotPetya», кібератаки під час відкриття Олімпіади 2018 року, спроби втручання у вибори у Франції, а починаючи з 2015 року — постійно атакує енергетичні об'єкти в Україні, каже Демедюк.

Нещодавно з'явився новий варіант стилера (програма-шпигун для викрадення паролів та інших даних) «Zaraza», який теж використовує Telegram як контрольну-командний сервер, а також для збереження викрадених банківських даних. Цю шкідливу програму активно рекламують і продають через месенджер.

Поради ЦЕДЕМ

- Не надсилайте в Telegram свої персональні дані (копії паспортів, дипломів, трудових книжок, інших документів, номери банківських карток, фото документів, адреси, номери телефонів, паролі тощо). Використовуйте для обміну більш безпечні та захищені додатки, наприклад WhatsApp, Signal.

- Не використовуйте Telegram для робочих переписок і конфіденційних розмов (це особливо стосується військових, волонтерів і державних службовців). Краще обрати Signal (Threema, Confide тощо) чи приватні чати у WhatsApp.

У «Методичних рекомендаціях з використання соцмереж у Збройних Силах України» радять: *«Відмовтеся від використання месенджерів (Telegram) російського виробництва. Прямий доступ до бази даних соціальних сервісів з надзвичайною легкістю дозволяє російським спецслужбам виявити найширший спектр інформації, яку звичайні громадяни і військовослужбовці завантажують до соціальних мереж».*

Міф № 3. Telegram — найзручніший месенджер для спілкування, тож можна пожертвувати безпекою

Десять років тому, коли було засновано Telegram, користувачі й подумати не могли про таку кількість функціонала, що зробить їх щоденне спілкування максимально зручним: можливість закріплювати та надсилати відкладені в часі повідомлення, створювати закриті чати та сортувати їх за папками, редагувати відправлені повідомлення, проводити на платформі навчання, вести бізнес, блоги, створювати стікери тощо. Інструменти цього додатка прості та зручні. Користувачі вже інтуїтивно знають усі його функції та інструменти, які полегшують користування. Ба більше, кожен користувач може створити власний канал і спробувати себе в ролі журналіста або блогера, вести в Telegram свій бізнес.

Насправді...

Зручність або звичка — питання риторичне. Ми вивчили функціонал інших месенджерів і можемо впевнено сказати: більш безпечні та не менш зручні альтернативи Telegram існують.

Багато інструментів уже доступні в інших альтернативних додатках — WhatsApp, Facebook Messenger, Threema, Signal, Viber.

WhatsApp запусив функцію створення публічних каналів, надав можливість редагувати повідомлення та встановлювати паролі на чати.

Для корпоративного користування можна обрати швейцарський додаток **Threema**. Він гарантує безпеку даних, **тому його використовують військові у Швейцарії** (яким Збройні сили Швейцарії [заборонили](#) користуватися Telegram, щоб подбати про інформаційну безпеку). Утім, додаток платний.

Наразі одним з додатків, який поступово набирає популярності, є **Signal**. Це найбезпечніша альтернатива Telegram, адже він має технологію наскрізного шифрування (повідомлення зашифровані та відкриті лише для відправника й отримувача). У застосунку можна писати повідомлення, створювати звичайні та групові чати (до 1 000 учасників), є голосовий і відеозв'язок, функція знищення повідомлення після прочитання та [перевірки контактів](#) для уникнення шахрайства.

Чи ми впевнені, що Signal неможливо зламати? Звісно, ні. І ось декілька фактів. Улітку 2022 року стало [відомо](#) про фішингову атаку на підрядника Signal, компанію «Twilio», що надає послуги sms-верифікації. Так, зловмисники могли спробувати перереєструвати номери 1 900 користувачів на іншій пристрій або дізнатися, що їхні номери зареєстровані в Signal. Signal повідомив цих 1 900 користувачів про інцидент і запропонував їм повторно зареєструвати Signal на своїх пристроях. Більше випадків зламу Signal не було, хоча росіяни неодноразово намагалися зробити це або ж принаймні розповсюдити [фейки](#) про те, що Signal зламано. Риторичне питання: як думаєте, для чого вони це роблять?

Секрет популярності Telegram у масовості його використання та довірі серед користувачів полягає, зокрема, у тому, що додатком користуються відомі публічні люди — від президента України до блогерів. Це спонукає користувачів вірити в безпечність додатка, проте всі його зручні, інтуїтивні, прості інструменти мають високу ціну — ваші дані, приватну інформацію, і це все може і буде використано проти вас або ж проти України.

Які негативні наслідки віри в цей міф?

Telegram є ще однією зброєю в руках росіян для вбивства українців і впливу на українське суспільство. Нам важко серйозно сприймати цю інформацію, оскільки ми не бачимо конкретних негативних «фізичних наслідків» від використання Telegram.

Відмовлятися від шкідливих звичок завжди важко. Утім, треба розуміти мету та ціну відмови. **Зручність використання Telegram не може стати на одні ваги із загрозами цього додатка для безпеки українців, зокрема й українських військових.**

Так, у Telegram дуже зручно поділитися своєю поточною геолокацією замість спроби пояснити, де ви перебуваєте, або ж бачити на мапі, де зараз ваша дитина. Та є інша сторона поширення геолокації: інструмент «Знайти поруч людей» [дозволяє](#) росіянам знаходити місця розташування наших військових, які також користуються Telegram, і завдавати ударів по позиціях. І **це лише один з наслідків.**

Поради ЦЕДЕМ

- Не використовуйте месенджер для конфіденційних розмов, спілкування з військовими. Краще оберіть Signal (особливо якщо ви військовий та/або волонтер) чи приватні чати у WhatsApp та Instagram.
- Вимкніть у налаштуваннях додатка або ж у смартфоні доступ для Telegram до камери, локації, файлів, мікрофону.
- Обговоріть з родиною, друзями та знайомими альтернативні додатки (WhatsApp, Facebook Messenger, Signal), спробуйте використовувати їх.

Міф № 4. Telegram-каналам, які повідомляють про вильоти ракет, можна беззаперечно довіряти

Після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну багато українців почали користуватися Telegram як платформою, з якої можна швидко дізнатися про вильоти ракет, безпілотників, наступальні дії російської армії, деокуповані території тощо. Канали типу «Труха Україна», «Київ INFO», «Харьков Life», «Одесса INFO», «Николаевский Ванек» та десятки інших активно набирали популярності, адже швидко реагували на події та першими інформували населення про небезпеку.

Насправді...

Часто інформація про вильоти не перевіряється належним чином і виявляється неправдивою, хоча вона справді дозволяє підготуватися до потенційної небезпеки і сховатися в укритті. Власники цих анонімних каналів не несуть відповідальності за правдивість інформації. Комунікація з ними відсутня, а тому немає можливості отримати зворотний зв'язок і спростування. Незареєстровані анонімні

канали позиціонують себе як медіа, чим вводять користувачів в оману. Адже вони не є медіа в розумінні Закону України «Про медіа», не зобов'язані дотримуватися [Кодексу етики українського журналіста](#) та законодавства, яке регулює діяльність медіа, не мають перевіряти правдивість інформації.

Які негативні наслідки віри в цей міф?

Поширення неправдивої та неперевіреної інформації, особливо під час війни, розхитує психологічний стан, викликає паніку серед населення та порушення громадського порядку, що грає на руку ворогу. Анонімні Telegram-канали можуть завчасно розповсюджувати інформацію про місце прильоту та цим скорегувати наступні удари ворога.

[Анонімні канали](#) допомагають ворогу бачити, де наші сили ППО можуть фіксувати повітряні об'єкти, а де — ні. Таким чином противник може вивчити покриття нашого радіолокаційного поля протиповітряної оборони. І це небезпечно, адже дозволяє вдосконалювати маршрути прольоту ворожих об'єктів так, щоб вони обходили наші засоби ППО.

Варто пам'ятати, що анонімні Telegram-канали першочергово створені не для того, щоб принести користь користувачам. Ці канали є бізнесом.

Поради ЦЕДЕМ

(якщо ви все ж вирішили продовжити користуватися платформою)

- Критично сприймайте інформацію, яку отримуєте з анонімних Telegram-каналів, знаходьте підтвердження або спростування в декількох джерелах.
- Використовуйте офіційні Telegram-канали, які повідомляють про вильоти (наприклад, [канал Повітряних сил ЗСУ, який також з'явився і у WhatsApp](#)).
- Переходьте на офіційні канали за посиланнями з офіційних сайтів установ (органів державної влади, місцевого самоврядування, публічних осіб, зареєстрованих медіа).
- Не розповсюджуйте чутливу інформацію (про місця прильотів, загиблих і поранених). Побачивши емоційний контент, порухайте до десяти й спробуйте зрозуміти, чи він правдивий. Перевірте його на офіційних каналах відповідних структур, які уповноважені повідомляти про таку інформацію: військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, військових структур тощо.

- Зменште кількість підписок на анонімні канали та залиште ті, інформація на яких найчастіше була правдивою.

Міф № 5. У Telegram немає дезінформації і фейків

Telegram пропонує інформаційні джерела на будь-який смак: канали медіа ([«ВВС»](#), [«Укрінформ»](#), [«Радіо Свобода»](#), [«Українська правда»](#), [«СУСПІЛЬНЕ НОВИНИ»](#)), представників держави ([«Президент України»](#), [«Олег Синегубов»](#), [«Служба безпеки України»](#), [«Державна служба України з надзвичайних ситуацій»](#), [«Міністерство оборони України»](#), [«Повітряні Сили ЗСУ»](#)), канали блогерів ([«Лачен пише»](#), [«Sternenko»](#), [«Євген Карась»](#)), анонімні канали ([«Харків Life»](#), [«Труха Україна»](#), [«Київ INFO»](#), [«Одесса INFO»](#)). Здається, що комплексне споживання новин із цих каналів не дозволить ввести читачів в оману, адже всі вже чули про критичне мислення, розвиток медіаграмотності, інструменти фактчекінгу тощо.

Насправді...

Telegram-каналами шириться безліч дезінформаційних меседжів, фейків, прихованої пропаганди та російських наративів, наприклад про існування нацизму в Україні, загрозу Росії з боку НАТО, відбудову Росією зруйнованих українських міст. Наприклад, дезінформаційні повідомлення можуть містити емоційні тексти про [зменшення](#) обсягів допомоги Україні від союзників, [конфлікт](#) між військовим і політичним керівництвом, розповсюджувати шахрайську інформацію про нібито «виплати» українцям від «Дії» чи міжнародних організацій, [непридатність](#) західного озброєння для війни, [крах](#) економіки України найближчим часом, [мобілізацію](#) в Збройні Сили України тощо.

Часто анонімні Telegram-канали (власниками та адміністраторами яких можуть бути росіяни) [поширюють](#) «рекламні» посилання на Telegram-боти або інші [канали](#). Таким чином у суспільстві розповсюджуються прокремлівські наративи та дезінформація.

Не дарма одним з перших кроків росіян після окупації українських територій є [створення мережі Telegram-каналів](#), через які масово поширюється [дезінформація](#) та [фейки](#). Так росіяни «здобувають підтримку» окупаційних військ серед населення, отримують інформацію про розташування Збройних Сил України та розповсюджують російську пропаганду. Ба більше, на тимчасово окупованих

територіях [неможливо](#) без VPN зайти у Facebook, Instagram і більшість українських новинних і державних ресурсів. Водночас до російських соціальних мереж «ВКонтакте» та «Однокласники» доступ безперешкодний, як і до месенджера Telegram.

Telegram не має ефективних правил модерування, які б забезпечили захист учасників спільнот і запобігли розповсюдженню дезінформації. Наприклад, [WhatsApp пояснює](#), як користувачам убезпечитися від дезінформації.

Які негативні наслідки віри в цей міф?

Наслідками отримання новин у Telegram можуть бути систематичне споживання дезінформації, фейків, ІПСО. Результатом можуть стати панічні настрої в суспільстві, втрата довіри до уряду, Збройних Сил України, розпалювання ворожнечі, загроза національній безпеці, обороноздатності та зневіра в перемозі.

Поради ЦЕДЕМ

- Повідомляйте про випадки дезінформації кіберполіції, яка розробила спеціальний Telegram (на жаль) [чат-бот](#) для блокування груп і каналів дезінформації.
- Читайте лише перевірені та офіційні канали (переходьте на них за посиланнями з офіційних сайтів установ (органів державної влади, місцевого самоврядування, публічних осіб, зареєстрованих медіа). Анонімні канали — це класичний для росіян спосіб просувати дезінформацію, фейки та ІПСО.
- Підвищуйте рівень власних знань про те, як розпізнавати та виявляти дезінформацію та фейки, і розвивайте критичне мислення: у цьому допоможуть антифейкова [інтелектуальна гра](#) від проєкту «НотаЄнота», [курс](#) «Медіаграмотність: як не піддаватися маніпуляціям?» і [поради](#) «Як споживати інформацію, щоб вберегти своє життя» від національного проєкту з медіаграмотності Міністерства культури та інформаційної політики України «Фільтр», [аналітика](#) «Епідемія дезінформації: чому фейки стали частиною нашого життя і як вакцинуватися» від ЦЕДЕМ, [курс](#) «Дезінформація: види, інструменти та способи захисту», [курс](#) «Інформаційні операції під час війни: як розпізнати та вберегтися?», [курс](#) «Інформаційна гігієна під час війни», [курс](#) «Інформаційна гігієна. Як розпізнати брехню в соцмережах, в інтернеті та на телебаченні», сімейний [курс](#) з інфогігієни, [курс](#) «Базова інфогігієна».

- Не довіряйте інформації, якщо її поширило анонімне джерело, немає поси- лань на першоджерело, однакову новину розповсюджує низка анонімних ка- налів, її не поширили офіційні канали представників влади або авторитетні медіа. Детальніше про те, як розпізнавати дезінформацію, читайте в [матеріалі ЦЕДЕМ](#).
- Ознайомтеся з [дослідженнями](#) про поширення в Україні дезінформації через Telegram-канали, щоб бути обізнаними щодо тих наративів, які використовують росіяни для створення панічних настроїв у суспільстві, зниження довіри до влади та віри в перемогу.

Міф № 6. Telegram має ефективні правила модерування контенту

За [оцінками](#), у 2023 році загальна кількість користувачів Telegram мала стано- вити 1,068 мільярда, а його щомісячна кількість активних користувачів сягнути 700 мільйонів. Щодня до додатка приєднується 1,5 мільйона нових користувачів. Логічно, що платформа з такою кількістю «можливостей» і користувачів повинна мати власні правила й стандарти модерування контенту.

Модерування контенту — це інструмент, який дозволяє платформам наглядати, контролювати та здійснювати управління контентом і поведінкою користувачів у соцмережі. Поведінка має відповідати правилам і стандартам спільноти, а та- кож законам, які регулюють діяльність тієї чи іншої платформи. Наприклад, пра- цівники Facebook й автоматизовані системи (у тому числі і штучний інтелект) мо- дерують контент у Facebook по всьому світу.

Telegram справді має [умови використання](#) та [політику конфіденційності](#). Презюмується, що вони повинні бути доволі деталізовані, щоб захистити ко- ристувачів і створити «екологічне» середовище для користування платформою. Наприклад, у [Стандартах спільноти Facebook](#) детально визначено, що дозволе- но, а що заборонено у Facebook, а з правил WhatsApp можна дізнатися, як вико- ристовувати додаток [відповідально](#) та де шукати поради для [безпеки облікового запису](#).

Умови використання Telegram (вони ж правила поведінки на платформі) доволі стислі, їх усього чотири:

- прийняти [Політику конфіденційності](#);
- не використовувати сервіс для розсилання спаму або обману користувачів;
- не пропагувати насильство в публічних каналах, ботах та інших загальнодоступних чатах у Telegram;
- не розміщувати незаконний порнографічний контент у каналах, ботах та інших загальнодоступних чатах у Telegram.

Засновники посилаються на [свободу слова](#) та виступають проти «зарегульованості». Утім, відсутність регулювання поведінки користувачів на такій глобальній платформі недопустиме. Такий мікроклімат дає можливість здійснювати в межах платформи будь-яку діяльність, у тому числі й незаконну (групи, у яких ширяться заклики до повалення конституційного ладу, убивства політиків тощо). Якщо ж користувач вважає, що хтось порушує і ці правила, то оскаржити таку діяльність не так просто: представники Telegram неохоче йдуть на контакт.

Довіра може бути лише тоді, коли є прозорість і чесність. Наприклад, Meta регулярно готує [звіти](#) (transparency reports), щоб поінформувати користувачів про те, як впроваджуються стандарти, як компанія відповідає на запити даних і захищає інтелектуальну власність. Це усталена практика серед технологічних компаній.

Звіти також можуть містити інформацію про запити від органів державної влади щодо видачі персональних даних користувачів. Наприклад, такі звіти готують [Google](#), [TikTok](#), [Reddit](#) тощо.

У Telegram також передбачений transparency report. Звіт видає офіційний чат-бот компанії залежно від перебування користувача. Для України він його не публікує. Так само в Естонії, Австрії та США. Для всіх згаданих локацій [аналогічне повідомлення](#): «Звіту немає, але ми обов'язково його колись опублікуємо».

Які негативні наслідки віри в цей міф?

Правила модерування контенту є запорукою безпеки користувачів. Відсутність ефективного модерування дорівнює відсутності безпеки.

Наприклад, непрозорість модерування контенту в Telegram робить його популярним серед наркоторговців. Пресрелізи Служби безпеки України та Національної поліції тільки підтверджують це: [лабораторія-постачальник](#) амфетаміну на Івано-Франківщині; [збут](#) мефедрону, PVP і канабісу через «закладки» на Харківщині; «[сімейний бізнес](#)» з виготовлення та оптового збуту амфетаміну на Сумщині тощо. Орієнтовний місячний оборот одного тільки канабісу в Україні станом на 2020 рік [оцінювався](#) на рівні 500 млн дол. США. Значну роль у цій інфраструктурі відіграє Telegram як канал оптової та роздрібної дистрибуції. Зрештою, Україна — не унікальний приклад використання Telegram для збуту наркотиків. Такі ж випадки відомі у [Великій Британії](#), [Сінгапурі](#), [Аргентині](#), [Південній Кореї](#), [Малайзії](#).

Ще один наслідок відсутності ефективного модерування — розповсюдження порнографії. Умови використання Telegram подають розмите формулювання про нерозміщення «незаконного порнографічного контенту». Реалізація цього пункту в месенджері не працює: існує лише вибіркова практика невідображення порнографічного контенту на iOS. Його можна легко обійти, адже на Android, у веб-версії та версії для ПК, це правило не реалізоване. У Telegram можна без додаткових складнощів знайти групи, канали та чат-боти з порнографією, достатньо в пошуку скористатися ключовими словами. Хоча деякі соціальні мережі використовуються для розповсюдження порнографічного контенту без заборони на рівні політики платформи (приклад — тематичні спільноти на Reddit, де порнографія відмічена спеціальним дисклеймером). У Telegram також наявні випадки [розповсюдження](#) дитячої порнографії — однієї з найбільш табуйованих тем на всіх популярних платформах.

Користуючись Telegram, діти можуть натрапляти на контент, який шкодить їхньому здоров'ю та психіці. Telegram ніяк не регулює питання захисту дітей на платформі, не встановлює мінімальний вік, з якого можна зареєструватися, не пропонує інструменти батьківського контролю. У магазині «Apple App Store» Telegram має позначку «17+». Магазин «Google Play» оцінює Telegram як «той, що вимагає батьківського контролю». У користувачів не запитують їхнього віку під час реєстрації.

На противагу Telegram, WhatsApp пропонує [навчальні матеріали](#), які сприяють безпечному й приватному використанню WhatsApp, та інструменти [батьківського контролю](#).

Іншими вимірами [незаконної діяльності](#) в Telegram є продаж зброї, торгівля людьми, клонування платіжних карток, збут підроблених банкнот і торгівля органами тощо, [продаж](#) персональних даних.

- Ми не рекомендуємо використання Telegram дітьми.
- Вивчайте [рекомендації](#) для батьків щодо використання соцмереж і месенджерів як основних джерел інформації про війну для дітей. Якщо ваша дитина присутня в Telegram, оцінюйте ризики, на який контент ви та ваші діти можете натрапити, і створіть максимально безпечний простір для себе та вашої дитини (вимкніть геолокацію, видаліть видиму персональну інформацію).
- Повідомляйте кіберполіції про канали, які здійснюють, на вашу думку, злочинну діяльність. Кіберполіція зможе виявити власників та адміністраторів каналу та притягнути їх до відповідальності.

Міф № 7. Telegram неможливо заблокувати

Блокування Telegram обговорюють не лише на рівні громадських організацій та окремих громадян, але й представників влади. Єдиної думки поки що немає: маємо пропозиції [обговорювати](#) питання обмеження діяльності Telegram, [урегулювати](#) платформу, навіть створено [петицію](#) про блокування, можливість чого не виключає [секретар РНБО України](#).

Насправді...

Інструменти блокування існують як у нормативній площині (Закон України «Про санкції»), так і технічній — українські інтернет-провайдери вже мають досвід блокування. Так, свого часу Україна заблокувала російську соціальну мережу «ВКонтакте» за рішенням РНБО України. Мотиви національної безпеки стали ще більш актуальними, а тому потребують вчасних, але виважених рішень.

У світі існують [прецеденти блокування](#) (хоча і тимчасового) Telegram. Наприклад, Індонезія у 2017 році тимчасово обмежила доступ до месенджера через його використання терористами з ІДІЛ. Інші приклади блокування Telegram походять переважно з недемократичних країн — Таїланду, Китаю, Ірану, Пакистану — і стосуються використання месенджера опозиційними силами для координування протестів. Проте, попри спроби держави обмежити доступ до месенджера, наприклад, в Ірані, [десятки мільйонів](#) людей усе одно користуються ним.

Ігор Розкладай, головний експерт з медійного права ЦЕДЕМ, [зазначає](#):

«Поки не буде альтернативи, на яку можна легко та доступно перевести споживачів, ніхто на це не піде. Або має статися щось надзвичайне, коли фактор безпеки переважить усі ці зручності у вигляді папочок, стікерпаків і прикріплених постів. Окрім того, технічно та юридично організувати заборону ніби дуже складно».

Щодо заборони Telegram в Україні, то секретар РНБО України [говорить](#), що за ними «не забариться», якщо надійдуть документи щодо заборони месенджера від «відповідних служб, які мають на це право».

Які негативні наслідки віри в цей міф?

Заперечуючи можливість блокування Telegram, ми демонструємо нашу неготовність до змін і тимчасового дискомфорту заради власної безпеки.

Розв'язати проблеми поширення дезінформації та російських наративів, а також доступу російських спецслужб до даних українців неможливо лише шляхом регулювання та комунікації з платформою. Українське законодавство не поширюється на Telegram, адже компанія зареєстрована в Дубаї. Утім, Закон України «Про медіа» певним чином згадує про взаємодію із соціальними мережами.

Наприклад, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення має [повноваження](#) вести переговори з уповноваженими представниками платформи й підписувати з ними договори й меморандуми. Але навряд чи Telegram, зважаючи на його походження та політику щодо модерування контенту, колись піде на серйозну співпрацю.

Тож поки Telegram присутній у житті українців, слід говорити про обмеження користування додатком, принаймні серед представників суспільства (військових, державних службовців, публічних осіб), чиї особисті дані (переписки та документи, номери телефонів тощо) можуть містити важливу для безпеки інформацію. Наприклад, [Франція](#) ввела обмеження на користування Telegram серед посадовців і закликала використовувати спеціально розроблений для цього [додаток](#). У [Швейцарії](#) військові теж не можуть користуватися Telegram задля безпеки даних. А парламент [Норвегії](#) офіційно заборонив використання Telegram для депутатів на їхніх робочих пристроях.

- Створіть і завантажте резервну копію ваших даних. Для цього зайдіть у «Налаштування» — «Розширені» — «Експортувати дані». Оберіть необхідні параметри для експорту чатів і медіа та екпортуйте дані в зручному для вас форматі.
- Повідомте людям, з якими ви спілкуєтеся в Telegram, про те, що ви маєте намір видалити свій обліковий запис і використовувати інший месенджер.
- Сформууйте перелік інформаційних каналів на інших платформах. Можна скористатися каналами в WhatsApp, а також споживати контент, який поширюють зареєстровані медіа. Окрім того, деякі медіа мають власні додатки, через які зручно отримувати інформацію (наприклад, BBC, CNN тощо).

Міф № 8. Telegram — безпечний майданчик для поширення авторського контенту

Telegram — це не лише зручна платформа для спілкування та отримання новин. Додаток також використовують для створення та розповсюдження авторського контенту. На ньому проводять курси, ведуть блоги, публікують музику та фільми. Наприклад, у Telegram є безліч ботів для завантаження музики з платних стрімінгових сервісів на кшталт «Spotify» чи «Deezer» («DeezLoad», «Spotify Music»), сучасних серіалів чи фільмів («File Serving Bot»), книжок («zlibrarybot») та іншого авторського контенту. Умови використання Telegram узагалі не мають правил стосовно використання та захисту інтелектуальної власності. Здавалося б, відсутність регульованості цього питання створює нові можливості для самовираження та отримання прибутку.

Насправді...

Відсутність правил поширення та використання авторського контенту та інструментів для захисту авторських прав створює в Telegram сприятливий клімат для процвітання піратства. Відсутність правил споживання авторського контенту загрожує їх порушенню, адже не існує жодного механізму, як автори можуть захистити себе та свої твори. Наприклад, внаслідок неправомірного безкоштовного розповсюдження музики або книжок через Telegram-канали автори не отримують

справедливу винагороду та зазнають фінансових втрат. Уявіть, якби ви створили мелодію з метою отримання прибутку, а її почали завантажувати через піратські ресурси, що унеможлиблює отримання вами винагороди за використання мелодії.

[Facebook](#), [YouTube](#) та інші великі платформи детально регулюють питання використання авторського контенту. Наприклад, Facebook пропонує спеціальну [форму](#) для скарг на порушення авторського права (детальніше про те, як захистити авторські права на Facebook, за [посиланням](#)). Один з головних [принципів YouTube](#) полягає в тому, що користувачі можуть завантажувати відео лише за наявності права на цей контент, а система «[Content ID](#)» автоматично сканує вміст відео, щоб визначити, чи захищений він чиїмось авторським правом. Тож порядок реалізації політики захисту авторських прав, правила, як не порушити чужі права і якими інструментами скористатися, щоб захистити свої, роз'яснені на цих платформах досить детально.

У Telegram такі політики та інструменти відсутні. Це створює можливості для поширення піратського контенту. Європейська Комісія у своєму звіті «[Counterfeit and Piracy Watch List](#)», спрямованому на протидію піратському контенту, порушує питання про розповсюдження несанкціонованого контенту в Telegram і говорить про недостатнє реагування Telegram на повідомлення про порушення.

Які негативні наслідки віри в цей міф?

Усі користувачі Telegram мають можливість вести Telegram-канали на платформі. Утім, деякі з каналів виступають майданчиком для поширення піратського контенту — незаконного розповсюдження музики, літературних творів, фільмів. Як наслідок, автори творів не мають ефективних інструментів для захисту від неправомірного поширення їхніх авторських матеріалів у Telegram. У додатку є можливість подати скаргу на публікацію через порушення авторських прав. Але адміністрація додатка не реагує на такі скарги. Неправомірне вільне розповсюдження творів і їх використання позбавляє авторів права на справедливу винагороду та мотивації до творчості.

Відсутність культури споживання авторських творів, поваги до авторських прав, інструментів їх захисту, культивування піратства — це радянська спадщина, яка ще й суперечить цінностям Європейського Союзу. Якщо українці мають намір стати частиною ЄС, то їм варто відмовитися від російського способу споживання авторських творів, культивування «спільної власності» та неповаги до права на справедливу винагороду. Натомість варто усвідомити, що власність треба поважати, а за авторський контент — платити (якщо безкоштовне використання не

передбачено законом). Лише таке ставлення до авторського права прийнятне в демократичній розвиненій європейській державі.

Поради ЦЕДЕМ

- Обирайте більш безпечні платформи ([Facebook](#), [YouTube](#), [TikTok](#)), які мають інструменти захисту ваших прав і детально пояснюють, що вважається порушенням, для поширення авторського контенту.
- Повідомляйте про випадки порушення авторських прав у Telegram кіберполіції. Так підвищиться ймовірність виявлення власників та адміністраторів каналу, на якому відбулося порушення, і притягнення їх до відповідальності.
- Поважайте чужі авторські права. Користуйтеся лише легальними сервісами, які надають вам доступ до авторських творів і сплачують винагороду авторам. Сьогодні існує можливість оформити підписку та законно слухати музику, дивитися фільми та читати книжки за символічну плату або ж безоплатно, проте на законних підставах.

ВИСНОВОК

Telegram має багато переваг, які дозволяють користувачам зручно та швидко спілкуватися, отримувати оперативний доступ до новин і розважального контенту, створювати власний контент і поширювати його. Водночас Telegram — це гнила цукерка в гарній обгортці, яка в підсумку має і матиме негативний вплив на життя та права українців, безпеку держави. Безпека персональних [даних](#), [злиття даних військових](#), [піратство](#), відсутність чітких правил модерування контенту та адміністрування, торгівля наркотиками, зброєю, вільний доступ до дитячої порнографії. Зі зростанням популярності Telegram кількість цих загроз лише збільшується. Навколо платформи з'являються нові «безпечні» міфи.

Питання відмови від Telegram викликає чимало дискусій як серед експертів, так і користувачів: навіщо щось змінювати, якщо платформа задовольняє всі ваші потреби?

Утім, особиста та національна безпека мають переважати фактори зручності Telegram. **Зручність використання Telegram не може стати на одні ваги із загрозами цього додатка для безпеки українців, зокрема й українських військових.**

Ба більше, **анонімні** Telegram-канали створюють не з добрими намірами, як-от оперативно надавати українцям правдиві новини. Анонімізація має на меті приховати якусь важливу інформацію від загалу.

Тимчасова незручність, пов'язана з переходом на альтернативні додатки, сприятиме формуванню нових корисних звичок. А масова міграція користувачів на інші платформи спонукатиме розробників альтернативних продуктів удосконалювати їх і задовольняти потреби користувачів. Стимулом для громадян є також перехід на інші платформи представників держави та органів державної влади. Наприклад, канали на WhatsApp мають [Президент України](#), [Повітряні Сили ЗСУ](#), [Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки](#).

Спростування наведених у цій публікації міфів і розуміння загроз Telegram — це лише маленький крок до перемоги України. Утім, зробити його має кожен українець і українка, **щоб позбутися російського шпигуна у своєму телефоні.**

Додаткові матеріали на тему небезпеки Telegram

1. [Cooperation with the FSB and servers in Russia | What's wrong with Telegram \(ENG sub.\) | Назар Токар](#)
2. [Правосеки мене схопили і порубали під Донецьком — говорив ФСБшник — Ігор Бондаренко | Radio NV](#)
3. [The Kremlin has entered the chat | Wired](#)
4. [How Telegram became Anti-Facebook | Wired](#)
5. [Приготуватися, летить: чому Повітряні сили вирішили боротися з телеграм-каналами, що публікують рух ворожих об'єктів | VoxUkraine](#)
6. [Кібер\(НЕ\)безпека у телеграм: Voxcheck презентував 19 найпопулярніших російських фейків](#)
7. [Seven takeaways on how Telegram channels operate in Ukraine | DW Akademie](#)
8. [The Security Service of Ukraine has published a list of 100 pseudo-Ukrainian Telegram channels, which controlled by Russia | Babel](#)
9. [CNA Explains: Why do criminals use Telegram? | Channel News Asia](#)
10. [Що засвідчили злиті в мережу документи про контрнаступ ЗСУ | Texty.org.ua](#)
11. [Support from the Conspiracy Corner: German-Language Disinformation about the Russian Invasion of Ukraine on Telegram | Institute for Strategic Dialogue](#)
12. [From COVID-19 denialism to pro-Putin hoaxes: the mutation of disinformation groups on Telegram in Spanish | Matilda.es](#)
13. [Networks of pro-Kremlin Telegram channels spread disinformation at a global scale | Medium](#)
14. [A false picture for many audiences: How Russian-language pro-Kremlin Telegram channels spread propaganda and disinformation about refugees from Ukraine | Institute for Strategic Dialogue](#)

15. [Partial Mobilization: Tracking Multilingual Information Flows Amongst Russian Media Outlets and Telegram | Stanford University](#)
16. [How Telegram became the top resource for pirated media in Nigeria | Ventures](#)
17. [How Russia's Troll Army Spreads on YouTube and Instagram | Protocol](#)
18. [Ukraine warned over danger of Russian spying on Telegram | Forbes](#)
19. [Такий зручний, але такий небезпечний: неприємна правда про телеграм | Детектор медіа](#)
20. [Небезпечний телеграм: підводні камені найпопулярнішого в Україні месенджера | Детектор медіа](#)
21. [Чим небезпечний Telegram і чому це соцмережа без правил — пояснює Ігор Розкладай | Центр демократії та верховенства права](#)

